

Keramik – mere end bare skår?

Af Anne Rosenberg Andersen, mag. art. i forhistorisk arkæologi

Studiet af keramik har længe blot været koncentreret om udviklingen af nye kronologier ud fra et antikveret metodisk værdisæt. Dertil har forskningen alt for længe været uden et teoretisk grundlag. Arbejdet med keramik ud fra en kronologisk vinkel kan og skal føres ind i det 21. århundrede gennem nye metodiske og teoretiske tilgange. Denne artikel er tænkt som en overordnet appetitvækker til dette kommende arbejde.

Keramik i fortidens skygger?

Keramik er en af de bedst repræsenterede genstandsgrupper inden for arkæologien; den genstandsgruppe som næsten altid er at finde på vores udgravninger. Men hvad skal vi med skidt? Hvad skal vi med kassevis at de såkaldte ”ukarakteristiske sideskår” – skal de ud på lossepladsen, hvor de næste generationer af arkæologer kan få lov til at finde dem?

Svaret er selvfølgelig nej – studiet af keramik er kommet for at blive, da vi uden keramisk forskning vil komme til at mangle en vigtig brik i vores forståelse af de fortidige samfund, som vi forsøger at komme tættere på. Keramik er nemlig en af de få genstandsgrupper, som vi har i alle kontekster og inden for alle sociale lag – gennem de keramiske studier kan vi få fat i høj såvel som lav, samt både dagligdagen i den enkelte husholdning og de religiøse handlinger i forbindelse med både gravlæggelser og deponeringer. Men studiet af keramik skal ud af det sidste århundredes forskningsmæssige skygge. Alt for længe har den keramiske forskning hvilet på laurbærrene fra den tidlige, arkæologiske forskning.

Keramik har altid været en oplagt genstandsgruppe, når det kommer til kronologiske studier – men potentialet er langt større end blot ren kronologi. I denne sammenhæng er det vigtigt at være opmærksom på, at keramik studier rent faktisk også indeholder et stort potentiale inden for den teoretisk orienterede forskning. Inden for det teoretiske arbejdet med keramik er jeg personligt træt at de klassiske processuelle tilgange med deres ensidige fokusering på funktion og produktion. På samme tid er jeg dog ligeledes træt at post-processualismens

afstandstagen fra selve keramikken ved blot at fokusere på eksempelvis keramikens symbolske rolle i samfundet. Det er på tide at den teoretiske forskning kommer videre, ikke blot inden for den keramiske forskning, men ligeledes inden for den generelle arkæologiske forskning.

Mod en ny teoretisk retning...

I forbindelse med mit speciale havde jeg mulighed for at formulere et nyt forslag til en teoretisk retning, som i første omgang er tiltænkt den keramiske forskning, men som efter alt at dømmes kan udvides til at kunne omfatte andre genstandsgrupper (Rosenberg Andersen 2006). Inspirationen for denne ”nye” teoretiske vinkel stammer for mit vedkommende fra Claus Kjeld Jensens ph.d. om kontekstuel kronologi (Jensen 2005). Kontekstuel kronologi er i mine øjne et forfriskende opgør med tidligere tiders forslag til kronologier, idet det med den kontekstuelle kronologi ikke er tilstrækkeligt at kronologien afspejler ændringer inden for keramikken, men det kræves også at disse ændringer sættes i relation til den kontekst, hvori keramikken blev fremstillet og anvendt. Dette kræver, at vi baserer vores kronologier på variabler og parametre, der ikke blot afspejler forandringer i keramikken, men også parametre som kan sættes i relation til konteksten. I denne forbindelse har C. K. Jensen foreslået anvendelsen af formgrupper, som er defineret ud fra funktionalistiske træk ved keramikken. Ideen har C. K. Jensen hentet fra den amerikanske arkæolog J. M. Skibos etnoarkæologiske analyser, hvor han har sandsynliggjort, at de vigtigste indikatorer på funktion er karrets højde, åbenhed og tilstedeværelsen af hanke (Skibo 1992). Form og funktion skal her ses som en genvej til keramikens kontekst; dog kan det være vigtigt at inddrage

etnoarkæologiske studier af funktion, efter som de i vid udstrækning viser, at der ikke er et unikt forhold mellem form og funktion. Ofte vil et kars funktion ændre sig over tid før end det endeligt smides ud. Dette misforhold mellem form og funktion er hos J.M. Skibo beskrevet som *actual* kontra *intended* funktion (Skibo 1992). Derfor er det vigtigt at vi er åbne omkring vores tolkninger af keramikens funktioner, da vi eksempelvis møder de samme former i forskellige kontekster såsom i husholdningen og gravene.

Studiet af funktion har jo traditionelt været tæt knyttet til den processualistiske forskning, men her er det vigtigt at gøre op med tidligere tiders indgangsvinkler – keramikens funktion er kun interessant, når den analyseres i forhold til dens kontekst. Således skal der gøres op med det processuelt orienterede studie af funktion blot for funktionens skyld. Fremover skal keramikens funktion ses i relation til konteksten, både den hvori karret blev anvendt og i forhold til hvor karret arkæologisk er fundet.

Kronologi som tradition

En metode til at bryde i forhold til den traditionelle kronologiske forskning er i mine øjne at holde op med at se kronologien som et mål i sig selv, men derimod se kronologien som et værktøj til at studere en tradition i et samfund; en tradition som vi både kan bruge til at datere vores keramik med, samtidigt med at vi skal bruge den til at undersøge keramikken i sin kontekst.

Men er dette bare ordkløveri – kronologi kontra tradition? Kronologien har for mange af os en klang af gamle tider og ikke mindst antikvariske metoder. Men ved at anvende et begreb, såsom keramisk tradition, kan vi kombinere både den keramiske udvikling og dennes relation til konteksten. I denne forbindelse foreslår jeg, at en tradition skal forstås som én eller flere linjer af keramisk udvikling over tid, begrænset af eksempelvis teknik eller ornamentik. Ud fra et teknologisk synspunkt kan tradition ses som mere eller mindre dybt funderede menneskelige karakteristika, såsom attitude eller arbejdsmetode, som overføres fra generation til generation. Traditioner kan derfor ganske kort opsummeres til at være summen af det som "man" gør i forbindelse

med produktion, dekoration og brug af keramik (Philips & Willey 1953; Rosenberg Andersen 2006 m.fl.).

I forbindelse med diskussionen omkring keramiske traditioner mener jeg desuden, at det er vigtigt vi også inddrager en diskussion omkring keramikens omløbstider og brugsperioder. Oprindeligt kommer diskussionen omkring omløbstider fra etnoarkæoloien, hvor det er muligt at undersøge det enkelte kars funktionsperiode ved hjælp af forskellige inventarregisteringsmetoder. Overvejelser om hvorvidt et kar har været i brug i få måneder eller et par år kan man støde på i flere publikationer omkring keramiske kronologier (eksempelvis J.-H. Bech 1997). Men reelt er dette en oplysning, som kun er af ringe værdi i forhold til studiet af den keramiske tradition, da det er *le longue durée* som er interessant i forhold til arbejdet med den keramiske udvikling over tid. I stedet for det enkelte kars omløbstid er det vigtigt at diskutere keramikens brugsperiode, hvilket svarer til den periode, hvori en keramiktype anvendes. Her er det igen vigtigt at inkludere konteksten, for at opnå en forståelse af den dynamik, som medfører at en keramisk tradition forbliver stabil eller ændres. Hvilke faktorer er det som spiller ind i denne forbindelse? Som forklaring kan man nogle steder finde årsager såsom katastrofer eller demografiske ændringer (eksempelvis Binford 1962 eller Arnold 1985); men disse ændringer vil ofte ikke påvirke husholdningskeramikken, hvis der ikke samtidigt sker en ændring inden for kosten. Et eksempel herpå er, at der efter *Den Sorte Død* i Middelalderen ikke ses ændringer i keramikens udseende, og det til trods for at mellem en tredjedel og fjerdedel af befolkningen døde i denne periode (Koch 2006). Der må således være andre faktorer, der sætter gang i ændringerne inden for den keramiske udvikling – spørgsmålet forbliver dog hvilke processer det er, vi skal lede efter? Og det er her, at den kontekstuelle kronologi kommer til sin ret ved at studere keramikken som en tradition og ikke blot som endnu et kronologisk forslag inden for en given periode. I denne forbindelse har der dog længe manglet et nyere og mere fremsynet teoretisk og metodisk grundlag. Et grundlag hvor det er muligt både at inkorporere de traditionelle kronologiske tilgange til materialet samtidigt med at keramikens forankres i forhold til konteksten og samfundet.

Neo-processualisme

– Et forslag til en ny teoretisk retning

Som tidligere nævnt fik jeg i forbindelse med mit speciale formuleret et nyt forslag til en teoretisk retning; en teoretisk retning som jeg har valgt at give betegnelsen neo-processualismen.

Basalt set er dette forslag til en teoretisk retning ikke nyt i sig selv, men baseret på gammelt arvegods fra henholdsvis den processualistiske og post-processuelle arkæologi. Fra processualismen er tanker om og brugen af modeller fra en hypotetisk-deduktiv forskning hentet. Derudover skal forskningen være eksplicit og anvende testbare metoder – igen et levn fra den processualistiske forskning. Hertil kommer ideen om vigtigheden af at have et fælles grundlag for den teoretiske og metodiske forskning. Dette er klare brud med den tidligere traditionelle kulturarkæologiske tradition, hvor alle havde deres egen tilgang til materialet, og de senere post-processuelle tilgange, hvor alle tilgange til materialet er ligestillede. De kontekstuelle vinkler som keramikken og kronologien er i denne forbindelse klart hentet fra den post-processualistiske forskning.

Denne teoretiske og metodiske retning er således ikke post-processualistisk i klassisk forstand, men derimod en ny tilgang til de gamle tanker inden for processualismen, hvorfor betegnelsen også er neo-processualisme. Ved at fusionere den processualistiske og post-processualistiske forskning mener jeg, at vi opnår et bedre og mere facetteret indblik i dynamiske processer, både i forhold til det arkæologiske materiale, men også inden for den arkæologiske forskning generelt.

Neo-processualismen kombinerer, i mine øjne, således de bedste dele fra henholdsvis processualismen og post-processualismen, hvilket medfører, at den kan tilbyde løsninger på problemstillinger, som de foregående teoretiske og metodiske vinkler ikke kan løse hver for sig. Dertil er de neo-processualistiske tanker, som allerede nævnt, ikke kun relateret til arbejdet med keramik og kronologi, men kan tværtimod anvendes i forbindelse med alle genstandsgrupper fra alle perioder i forhistorien.

I forhold til arbejdet med keramik, etableringen af kronologier samt forståelsen af de keramiske

traditioner, vil det være interessant at arbejde med en kombination af genstandsgrupper. Inddragelsen af flere genstandsgrupper er specielt vigtigt i forbindelse med den kontekstuelle kronologi, hvor kronologierne søges baseret på det bredest mulige udvalg af genstandsgrupper fra den givne periode, førend kronologien sættes i relation til konteksten. Dette er der reelt set intet nyt i, da kombinationsanalyser inden for arbejdet med kronologier baseret på gravfund er en af vore ældste metoder. Men alt for længe har keramikens udvikling været underordnet eksempelvis fiblernes udvikling. Jeg mener derimod, at det er vigtigt at keramikens udvikling undersøges og etableres ud fra keramikens eget udsagn og at kronologierne som udgangspunkt baseres alene på keramikken og ikke fiblernes udvikling sådan som det længe har været tendensen inden for eksempelvis store dele af romertidsforskningen.

I denne forbindelse er det interessant igen at inddrage diskussionen omkring omløbstider og brugsperioder. Hvor disse termer dækker over forskellige aspekter inden for keramikken ser det ud til, at det for fiblernes vedkommende kommer ud på ét. Omløbstiden for fibler er desværre kun undersøgt i et meget ringe omfang, men i nogle publikationer vedrørende brugsspor på fibler kan man finde overvejelser vedrørende fiblernes omløbstid. J. von Richthofen giver i sin artikel fra 1998 et bud på omløbstiden for fibler af Almgren-type fra ældre romersk jernalder. Et interessant aspekt ved hans undersøgelser er overvejelserne vedrørende produktionsperiode kontra brugsperiode. Ud fra sine iagttagelser mener J. von Richthofen, at fiblerne i ældre romertid er blevet produceret inden for en periode på cirka 30 år, og kan dertil have haft en omløbstid på op til 50 år (Richthofen 1998). En omløbstid for den enkelte fibel på op mod 80 år, er således markant anderledes i forhold til det enkelte kars gennemsnitlige omløbstid på et par år. Men dette skal ses i relation til at en kar-types brugsperiode kan være på flere hundreder år. Derfor er det vigtigt, at vi i første omgang baserer vore analyser på en enkelt genstandsgruppe for derefter at udvide analyserne til at inkludere flere genstandsgrupper, og derved komme tættere på konteksten og det fortidige samfund, hvori genstandene blev produceret og anvendt.

Fremtiden for den keramiske forskning

Som det fremgår af ovenstående foregående sider er der stadig et stort potentiale for den keramiske forskning. En forskningsdisciplin som ikke længere kun skal omhandle tørre randskår og bugens runding, men en ny og spændende udgave hvor det ikke blot er kronologien som er interessant, men også keramikens relation til dens kontekst og samfundet.

Litteratur

Arnold, D.E. 1985

Ceramic theory and cultural process. *New Studies in Archaeology*, Cambridge

Bech, J.-H. 1997

Slusegårdsgravpladsen 4: Keramikken, tekstilerne, skeletterne, brændte knogler, tænder.

Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter; vol. XIV:4. Højbjerg. B.M. Rasmussen et al (eds.)

Binford, L. 1962

Archaeology as Anthropology.
American Antiquity 28:2

Koch, J. 2006

Personlig kommentar

Jensen, C.K. 2005

Kontekstuel Kronologi – en revision af det kronologiske grundlag for førromersk jernalder i Sydsandinavien.
Lag 7. Højbjerg

Dertil venter endnu et stort arbejde med at forbedre og videreudvikle vores teoretiske og metodiske apparat til behandlingen af keramikken, også i sammenhæng med de andre genstandsgrupper som vi finder sammen med keramikken. Som nævnt i begyndelsen af artiklen, så er studiet af keramik kommet for at blive – denne gang i en endnu mere interessant form...

Richthofen, J. von. 1998

Gebrauchsspuren an Fibeln der ältern Römischen Kaiserzeit und Ergebnisse der Materialprüfung.
Bericht Römisch-Germanisches Kommission; vol. 79. Berlin

Philips, P. & G.R. Willey 1953

Method and Theory in American Archaeology: An Operational Basis for Culture-History Integration.
American Anthropologist, New Series 55:5

Rosenberg Andersen, A. 2006

Hvor der er Ligheder, der maa være Slægtskab. Et speciale om de teoretiske og metodiske aspekter af kronologier baseret på keramik fra ældre jernalder. Magisterspeciale fra Københavns Universitet

Skibo, J.M. 1992

Pottery Function. A Use-Alteration Perspective. New York